

Zeitschrift: Romanica Raetica : perscrutaziun da l'intschess rumantsch
Band: 13 (1998)

Artikel: Historia, lungatg e cultura
Kapitel: Christianus Caminada : uestg de Cuera, 6.1.1876-18.1.1962
Autor: Maissen, Alfons
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-858963>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 07.10.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

21. Christianus Caminada, uestg de Cuera 6.1.1876–18.1.1962

(En: *Igl Ischi, organ della Romania*, 48. annada, 1962, 152–160.)

Sia Excell. Msgr. dr. Christianus Caminada
Uestg de Cuera

Il 18 de schaner 1962 ei nies cau diocesan Christianus Caminada spartius da questa veta ell'aulta vegliadetgna ded 86 onns. Igl ei stau ina veta plein lavur e premura en favur de nossa baselgia, a pro della giuventetgna, dil progress social, digl art e de nies lungatg matern. Siu plaid, sias scartiras vegnan a restar en memoria a novas generaziuns. De vuler era mo skizzar sia ovra e ses merets dess in entir cudisch.

Rest Giusep Caminada ha aviert ses eglis per l'emprema gada da Buania 1876 egl uclaun de *Surin*, entadem la Lumnezia; nus

punctuein: *aviert ses egl's*, pertgei paucs han fatg diever de quei senn en aschi perfetga moda, engartau e *priu en egl*, ed era suandau la steila dils Sabis cun la pli gronda consequenza tochen alla fin de siu viadi terrester.

Surin, situaus silla vart dretga dil Rein de Vrin, appartegn ensemen culs dus Pruastgs alla vischnaunca de Lumbrein. Mo il contact cun Vrin, ch'era de contonscher tgunsch davosenasi, ei adina staus fermes denter vitgs ed uclauns d'entadem Lumnezia. Aschia ha il giuven Rest Giusep viviu, schegie empau isoiaus e giud via, en in stupent contuorn, spuret, mo stigmaus da cultura, pleins de veta purila, cun abundonta tradiziun ecclesiastica e profana de vaglia. Il contact cun Glion dalla vallada neuadora prendeva pli e pli viva art e part dil barhar e trafficar general entras megliers straduns, stinschentond dil tut quasi il viv cunfar de pli baul sur Diesrut e Greina neuasi dalle valladas dil sud. Negin che sa snegar per la part d'entadem Lumnezia influenzas culturalas, etnograficas e de pievel, derivontas els temps passai neuasi dal sud. L'excavaziun d'artefax millenars a *Crestaulta* dat perdetga d'in centrum d'antichissima cultura indigena che survarga per bia tuttas aspectativas. A talas preziusas cattadas astg'ins senza dubi aschunscher l'anflada della Canzun de s. Margriata 1931 sin terren litterar e musical a Pruastg-dado. Per quella ha Caminada acquistau pli tard gronds merets, sper Caspar Decurtins e Hanns in der Gand.

En quest ravugl ei Rest Giusep Caminada da pign ensi vegnius deitaus viaden ella praula, ella d'etga, ellas cardientschas popularas, en sia tschontscha vernacla. Che il svegliau mattet daventa gleiti il meglier raquintader en scola, presentond praulas e d'etgas udidas en famiglia, dad augs, ei buca de smarvegliar. Mo era la litteratura arva in'impurtonta porta a siu intelletg, survegnend neuaden da Glion da siu bab ils *Cudischs de legendas*. Cun quella lectura fageva el sparir il temps, pertgirond in fraret s'entardaus en tgina, duront ch'ils geniturs eran leuora sil funs. El ha era caschun de surpassar ils confins de sia vischnaunca. La *Passiun de Lumbrein* ha el viu da pignet ensemen cun sia mumma, che alzava el sur ils tgaus della massa ora, explicond las culminaziuns dell'acziun religiosa, las personas las pli interessantas e caracteristicas.

Igl ei buca de smarvegliar che quei allert e scort mattet vegn tarmess a scola ordeifer il vitg, a Mustér, a Nossadunnaun, en in collegi salesian ad Alassio, ella Riviera taliana, danunder che sia gronda simpatia per l'italianitad deriva, in liug che ha pli tard adina puspei carmalau el en sias vacanzas, era ensemen cun siu amitg Sur prof. Gion Cahannes. 1897 entra Caminada el Seminari de s. Glieci a Cuera, 1900 vegn el consecraus da uestg Fidelis Battaglia, celebrescha sia messa nuviala a Vrin per vegnir tarmess in onn pli tard viado ella pastoraziun. Da 1901-05 entscheiva sia lavur de pastur dellas olmas a *Dardin*, fracziun beinsituada e fritgeivla della vischnaunca de Breil, cul vegl Caprè, ornaus cun ina statteivla casa-pervenda en lenn, cun da lezzas uras la stanza de scola suten, che surveva era de refugi per far vischnaunca en dis freids e de plievgia. La casa-pervenda piazzada avon porta santeri e pierten baselgia, ina unitad magnifica onsum la teissa spunda, cun splendid ruaus e vesta grondiusa e frontala vi encunter Sursaissa, dalla val siado e giuado tocca dem, sur il Pez Mundeun, Crap, Sezner e Tischtal, encunter las tschemas della pezza vi sur tut ora, s'imagi nond el zuppau e schurmegiau la *Lumnezia* cun ils bials vitgs ed uclauns.

Sper sia lavur de pastoraziun ha Christianus Caminada anflau baul la via e la pissiun per igl art profan ed ecclesiastic che semanifestava dapertut en nossas valladas per egls aviarts. Quei art era penetraus en siu intern gia da mattet entras siu grondius contuorn de Vrin e Lumbrein cun tonta cultura religiosa e purila. Ussa arriva denton il stadi della paregliaziun; e contas caussas edificontas selaian ussa paregliar e mirar sin sulom de sia emprema pleiv, ella vischnaunca de Breil, suenter a Sursaissa, a Trun ed a Mustér, en sias frequentas spassegiadas tras cultura e tiara romontscha? Mo era il plaid romontsch, la gliud de siu pèr che representava quella nobla faviala en moda schi naturala e solida, la litteratura orala e scretta, daventan siu plascher e siu confiart. Tut quellas enconuschientschas ha el empruau de duvrar en sia pastoraziun. E sche nus dein ina survesta sur de siu patertgar e luvrar continuau, vesein nus co tut ha surviu en grondissima moda a siu intent primar. Tut quei ch'el lavura sper sia pastoraziun sin terren cultural, metta el

sut il migeivel giuv pli ault, sut quel della religiun e ductrina cristiana. Gie schizun ils studis sur il cult paganil han en sesez quella fin e mira. Quei tuna paradox, mo constat als fatgs.

Duront sia pastoraziun a Sursaissa ed a Trun prendan fuorma, sper enzacontas autras scartiras pli pintgas sur las cumpignias de mats, sur P. Placidus a Spescha ed autras, duas raquintaziuns de lungatg genuin che tradeschan beinduras siu origin lumnezian. Igl ei *La sclavinada*, 1911, e *Spinas punschan*, 1915, omisduas comparidas egl Ischi, organ della Romania, pli tard restampadas en Tschespet 22, 1942, edius da prof. dr. Gion Cahannes, fundatur de quella collecziun. Schegie de pulit different cuntegn, han omisduas raquintaziuns intent educativ. Las experienzas de veta d'in spiritual presentan cheu certs problems e prighels ch'ei d'evitar en lur entschattas per evitar catastrofas pli grondas. La cardientscha memia superficiala enten carstgauns de schliet ed ambizius character, cun inschign surplidader e de bahaultscha, meina alla perdiziun en *La sclavinada*. Las consequenzas della lètg mishedada vegn demonstrada en tuts ses detagls en *Spinas punschan*.

A Dardin veva il giuven plevon Caminada survegniu in bi di in'aulta viseta. Ei era negin auter che *Caspar Decurtins*, sco adina cargaus cun biars problems e cun bia plans sin rucca. Volums 1, 2, 3 e 5 della Crestomazia eran gia compari da quei temps, e 6 e 7 sin via, e novas preparaziuns basignav'ei per la continuaziun, novs gidonters per tener pètg al tempo maisudiu mess en rocla tochen lu da Decurtins. El veva festisau ed engartau in'unfrenda nova o sil Crest Caprè a Dardin, in uerbel e ferm spèrt cun egliada vasta e cun perseveronza, dirs e zais, pertgei mo gliend de buna gnarva saveva resister al temperament ed al tempo de lavur d'in Decurtins. A tals de siu pèr bettev'el en stiva buordis cudischs de si'atgna ed ord autras bibliotecas, e scheva pelitgar ses novizs sin veta e mort vid l'jarva nova. Cun tals gidonters saveva el beinduras era esser galants e della mongia largia, ed ina entira retscha d'intelligents giuvens ein seprofitai grondamein da siu ferm impuls, luvrond cun e sper el. Bein en emprema lingia ei il giuven plevon Caminada seprofitaus, che va lu beingleiti, 1905, a Sursaissa en novas e tut differentas relaziuns, vi sil bi plato e biala spunda umbri-

vauna, cun auter lungatg e cun glied d'auter character, ell'enclava dils Gualsers. 1912, per dir cun Dante, serabetscha Caminada *in mezzo del cammin di nostra vita*, cun circa 35 onns, a Trun, el center della Cadi, cun grondas incumbensas pastoralas, las qualas Rest Giusep Caminada damogna meisterilmeim, sededicond era als problems urgents dils giuvens e giuvenas, dellas cumpignias de mats, allas uniuns mistergneras cun lur novs problems socials. Ils 35 onns che Dante, poet e scribent veneraus zun fetg da Caminada, pren per *mesa veta* dil carstgaun, ha Caminada tenu tras cun bravura, ed el duei ver detg cun 70: *tochen ussa eis ei iu stedi ensi, ed ussa ton scoi po agrado!*

A Trun veva Sur Caminada caschun de s'entupar en casa Decurtins jamna per jamna cun siu mussader, era savens ensemen cun autras aultas visetas neuasi dalla Svizzeria e dagl exteriur. Cheu naschevan novs plans per lavurs culturalas e linguisticas, dev'ei interessants discuors politics, socials e religius. A Trun neschan ses emprems 2 cudischs, sur ils zenns (Bündner Glocken, 1915), sviluppaus d'ina bugen legida lavur en romontsch *Nos zenns*, comparida en Ischi 14, 1912, e sur ils santeris (Bündner Friedhöfe, 1918), carschius d'in artechel de ca 2 artgas en Ischi 12, 1910. Gia a Sursaissa vevan ils emprems studis de tala tempru priu lur entschatta. Leu vevan era interessants baghetgs purils dau talien alla descripziun sur *La casa sursilvana*, Ischi 11, 1909.

Gia ellas introducziuns de quests dus cudischs vesein nus intent e tendenza el scriver futur dil giuven scienziat, tgei divers problems che vegnan ad occupar el il pli fetg. En viarva quasi romantica, plein fervur plaida Caminada en favur della cultura veglia e sias bellezias artisticas, dils purtaders e scaffiders de quella, dend en contrast d'entellir la paupradad niua dellas tuors d'itschal modernas dils novs stabiliments electricis che seplontan toc per toc tras nossas pli bialas cuntradas. Quels utschacs sbargatonts senza olma, pareglia el cullas stupentas tuors baselgia che sesaulzan sur casas e baghetgs de nos vitgs ed uclauns siadora. Mo era la valetaziun della natira enten la quala la cultura ei tschentada viaden aschi bein, la reproducziun artistica de natira, cultura, sentiments humans, profans e religius sco expres-

siun artistica d'in maletg per semeglia de Giovanni Segantini, laian percorscher il solid patertgar de Caminada, renviond da l'otra vart detschartamein tuttas emprovas de sguardinament, seccaturas e profanaziun de talas valurs nunballucontas. Ch'el drova era products litterars e poetics en lungatg romontsch ed en viarvas jastras per sustener sias tesas, secapescha da sesez.

En quella perioda de lavur e stenta a Trun, croda 1916 la mort de Caspar Decurtins. Diesch volums della Crestomazia e vol. XIII eran sin cruna. Ei vess dau en quei mument negina persuna pli adattada che plevon Rest Giusep Caminada per metter a buna fin l'ovra de Decurtins. Cun igl agid de vieua Maria Decurtins-Geronimi, comparan 1917 e 1919 ils davos dus volums, 11 e 12 della Crestomazia.

Scret quels cudischs e studis parentai sur ils zenns ed ils santeris, e suenter haver ediu ils dus volums della Crestomazia cun solidas introducziuns, ed enconuschents dapertut per sias oreifras qualitats, vegn Sur Caminada clamaus da uestg *Schmid de Grüneck* 1919 a Cuera sco plevonatedral. 1932 daventa el decan, 1934 vicari general e 1941 vegn el alzaus silla sedia episcopala. Era en quei temps ded aults e grevs uffecis ha Chr. Caminada mai bandunau dil tut la via della scienza, e quei en plaid e scartira. Penetraus dagl art ecclesiastic, ha el acquistau gronds merets per la restauraziun de baselgias, cunzun della Catedrala a Cuera e della baselgia de s. Glieci. Nundumbreviels ein ses cussegls en quels fatgs. En contact cun gronds scienziats digl art eis el carschius ad in crescher en savida respectiva. Pli tard ha el era publicau plirs impurtonts studis sur igl art figural ed architectonic.

Sco nunseparabel amitg e gidonter de Casper Decurtins, era Caminada entaus ella materia della Crestomazia sco paucs auters. Dall'influenza de quella intensiva occupaziun neschan novas ideas, novas combinaziuns d'erudiziun, promovidas legend savens ovras scientificas e folcloras de nossa e d'autras tiaras. Quels vasts studis han caschunau pliras lavurs en lungatg tudestg e romontsch, cunzun sur ils cults paganils en Rezia, sco per semeglia: 1930 cult dell'aua, 1933 cult dil fiug, 1935 cult dil crap, 1937 ils cults dils animals, cult de plontas e cultira. Cun quellas lavurs ha Caminada empruau de vegnir empau pli

datier dil patertgar paganil de nos perdavons d'avon melli onns. Igl ei gie enconuscent che il cristianissem perdegaus els emprems tschentaners de noss'èra, ha buca pudiu penetrar tras la tschaghera paganila tuttenina; ei ha dau retenidas, cunterfridas, decepziuns, ei ha duvrau tschentaners per transformar dil tuttafatg ils spërts ed entelletgs. Il sentiment religius-cristian sedivergeva gie considerablamein da contrada a contrada, da diocesa a diocesa. Ins ha stuiu far bufatg, schar als pagauns lur idols, lur tempels, empruond de dar a lur cults paganils in tec alla gada il spért cristian. Savens eran las viultas a fritgeivlas conversiuns mo pusseivlas entras semegliants sabis cussegls davart dals uestgs e superius a lur spirituals enamiez la heiclia lavur de converter. Era tier grondas personalitads de num e pum cristian penetrava ed erumpeva adina puspei la tempra paganila en lur fatgs e patratgs. La battaglia denter spért e pratica paganila e cristiana, fuva el temps-miez tumpriv savens viva e hanada, tuttavia existentia en lutga primara e ferventa. Aunc oz ein restadas las cardientschas blauas, elements de tutta natira en détgas, praulas, versets, usits etc. Els ein oz tuttavia buca caschun de combats ed han pouca influenza sin terren religius, anzi, statueschan in interessant fatg per la scienza, surveschan d'elements per eruir pli profundamein il stgir vargau e la moda de penetraziun cristiana. Il problem de restonzas paganilas ella litteratura orala ed el carstgaun modern ha piars oz sia prigulusadad; el ei buca de paregliar cul prighel digl schinumnu paganissem modern dell'indifferentadad e digl ateissem de nos tschentaners. Uestg Caminada era totalmein pertscharts de quei stadi, mo leva da l'autra vart tuttavia buca bagatellisar l'influenza de restonzas de patratg paganil aunc d'anflar en nies patertgar, e quei senza ch'il singul fetschi persenn!

La Crestomazia era sco fatga e predestinada per furnir agl erudit crap sin crap, fragment sper fragment per siu baghetg gagliard. L'energia de Monsignor Caminada, sia moda de pegliar a mauns ils problems senza tralash, han mai schau el a mesa via, anzi, gidau a surventscher las grondas difficultads, il pugn miert, che sepresenta meinsvart duront talas lavurs.

Era sco uestg ha Christianus Caminada buca tralashau de continuar e d'intensivar cunzun las retschercas sin terren retic

davart reminiscenzas paganilas restadas en lungatg, en sculpturas, en segns misterius sin crappa ed inscripziuns. Nus astgein dir senza dar memia fetg sperasgiu, che Caminada seigi daven-taus en quella scienza in pionier! El ha viu las pusseivladads, attaccau ils problems curaschusamein. El ei sefatgs digns della ierta surprida da Decurtins, fullond ditg tut persuls via sin in intschess grevs e pesonts, cuvretgs da spess vels e brentinas. Quei che *Robert de Planta* ha fatg sin terren linguistic, em-prova Caminada de scarplir sin intschess de veglias tradiziuns oralas, vegls documents ed inscripziuns. Gitg persuls sco exclu-siv scrutinader en quella direcziun, anfla el per in tschancun de sia veta en *Ser dr. Hercli Bertogg* in cumpogn de viadi. Quella nova speranza ha denton stuiu ceder mo memia baul al destin, suenter haver compilau entgins remarcabels studis, beneventai ed apprezzai generalmein dal mund scientific e cunzun dagl amitg ed enviader Caminada. La scienza che Caminada ha rea-lisau, sebas sin biaras disciplinas. El ha dau il *via*, ed auters specialists vegnan a stuer continuar en pliras direcziuns.

Era en ses studis sur igl art ecclesiastic e profan, en connex cun maletgs, sculpturas, plasticas della catedrala e d'auters edi-fecis, semischeidan caussas pias cun monsters e figuras cristia-nas, paganilas e stgiras. Tut quellas representanziuns tschon-tschan il medem lungatg, sur dil combat denter bien e schliet. Era sin quei intschess sa mo in vast studi explicar senn e valor dellas representaziuns ded artists dils temps vargai cun lur mi-steris ed isonzas artisticas, tradiziun reala e simbolica enten re-presentar ideas, de lur exponer il patertgar personal e commu-nal. Mo dapertut ei igl intent veseivels. El vul scarplir neuadora da mintga fasa, da mintga object d'art, sculptural e tradizional, da usits, praulas e legendas l'essenza, il resultat, la clarezia, la penetraziun dil spért cristian.

In dils pli bials exempels de questa sia stenta ei bein stau siu referat sur la *Canzun de s. Margriata*, daus 1938 el ravugl dell'Uniun de tradiziuns popularas a Basilea, nua che il scri-bent de questas lingias era presents, e saviu seperschuader della gronda impressiun che la representaziun della canzun, cantada entras ina cantadura e 2 cantadurs romontschs, ha fatg sil numerus auditori. La lavur entira ei comparida en stampa

buca ditg suenter egl Archiv de tradiziuns popularas cul tetel: *Das Raetoromanische St.-Margaretha-Lied*.

In plascher aparti per Monsignor Christianus Caminada ei stada la comparida della biala ediziun reunenta tut ses impurtonts studis sur ils cults paganils ensemen cun quel della Canzun de sontga Margriata: *Die verzauberten Täler, Kulte und Bräuche im alten Rätien*, edida dalla casa editura Walter, Olten, 1961. Cun gronda stenta ha igl autur sez empruau de rabischar neuadora la caussa en biala fuorma. Sche buca tut la nova litteratura ei applicada en questa recenta reediziun complessiva, sche ei quei buca de smarvegliar. Igl autur vess stuiu repassar en rigurus studi tut quei ch'ei vegniu publicau els davos 30 onns sin quei vast intschess scientific. Quei vess giunum Vus! Mo era la nova ediziun porta en remarcas in commentar bibliografic considerabel. Quei cudisch de varga 300 paginas cuntegn gronda savida e stenta d'in portabandiera della scienza de nos vegls perdavons, in monument d'interess e d'ataschadadad al sulom patern retic.

Gronds vegn ad esser il tschancun via ch'ei de far per arrivar en tut a sligiazions definitivs e generalas. Con grev che quei va de penetrar tras a perfetga verdad, han recentas emprovas de precisar vegliadetgna e derivonza de miedi e text della Canzun de sontga Margriata demussau.

Per recapitular e precisar: tut las ciencias principalas ed affliadas dallas qualas Christianus Caminada ha fatg diever per metter a ferm quei ch'el leva dir e scriver, han en tuts graus vuliu survir alla explicaziun ed alla grondezia dellas verdads cristianas. Mintga scienza e parts de quellas ch'el ha duvrau e manischau, han schendrau novas enconuschientschas e menau siu spert scrutatur a novas sligiazions. Aschia ei il funs solid de sia personalitad arrivaus ad in scalem che lubeva en sia fuola de savida de trer conclusiuns pregnantas. Monsignor uestg Caminada era stgis sco paucs auters d'en radunonzas e discussiuns tschaffar en cuorts plaid igl essenzial d'ina caussa; era sias scartiras sedistinguan entras pregnantas formulaziun, e sia forza d'abstracziun en plaid ed en scret valeva per ina dellas pli distinguidas qualitads de spért dil defunct! En quei connex as-tgein nus alla fin allegar ses nunemblideivels priedis, cunzun

quels de Nadalnotg cun savens remarcabel cuntegn, pronunziai senza patos, inschigns ed artificis linguistics, denton cun fermezia, cun penetraziun, bein entelgeivels tras il venerabel spazi della Catedrala a Cuera, sublim patratg d'in veritabel cau diocesan ed empren pastur dellas olmas. Tals plaids savevan mo vegnir dad in um de forza, perschuasiun e speranza enten igl avegnir, d'ina veritabla personalitad.

Nus vein sapientivamein tralasciau d'allegar ils numerus giubileums de Monsignor uestg Caminada, era buca menzionau en perfetg uorden las numerusas staziuns de sia veta e de sias nominaziuns, era buca allegau expressivamein uffecis en favur de lungatg e cultura romontscha, della scienza e digl art. Semeigliantamein vein nus cuschiu numerusas honoraziuns d'uniuns e societads culturalas romontschas, grischunas, svizzeras ed exteriuras per ses merets sin tuttas varts, cuschiu plinavon d'allegar tut quellas grondas e meritadas reconuschientschas, cunzun la detagliada menziun de siu operar per las pleivs, per igl uestgiu, per la baselgia cristiana e catolica in summa, stuein nus surschar ad ina plema pli cudischida e versada en materia.